

Juryrapport ABG VN Essayprijs

Juryrapport ABG VN Essay Prijs 2013

In de, het moet gezegd, niet overweldigend rijke oogst van de ABG VN Essay Prijs 2013, vond de jury – voorzitter Sijbalt Noorda, die er vandaag helaas niet bij kan zijn, Geertje Dekkers en Tomas Vanheste – twee essays die een nominatie verdienen. Gelukkig telt niet de kwantiteit maar de kwaliteit. De geschiedenis bewijst dat de prijs in de afgelopen jaren naar talenten is gegaan die na hun bekroning flink aan de weg timmerden. De eerste winnaar uit 2008, Thijs Weststeijn, demonstreerde later zijn essayistische gaven in mooie boeken en fijne stukken in onder meer *De Groene Amsterdammer*. Thijs Lijster, de winnaar in 2009, kreeg een jaar later ook de Prijs voor de Jonge Kunstcritiek. De volgende bekroonde, Laurens Ham, schrijft tegenwoordig mooie essays voor onder meer het onvolprezen Vlaams-Nederlandse culturele tijdschrift *Ons Erfdeel*. Ook is Ham redacteur van het blad *Terras*, door het Prins Bernhardfonds uitverkoren als een van de vier literaire tijdschriften die subsidie verdienen. De winnares van vorig jaar, Jacqueline Klooster, werd kort na haar bekroning door de zuiderburen weggekaapt. Ze kreeg een Pegasus Marie Curie Grant die tot doel heeft om excellente onderzoekers naar Vlaanderen te halen.

Wie treedt in de voetsporen van deze mooie winnaars? We hebben twee kandidaten. In alfabetische volgorde: Jeroen Hopster en Willemine Willems.

Niet toegankelijkheid, maar oorspronkelijkheid lag aan de basis van zijn succes, betoogt Jeroen Hopster in zijn essay over paleontoloog Stephen Jay Gould. En: 'Gould was er een meester in om schijnbaar ongerelateerde gebeurtenissen op een speelse, maar betekenisvolle wijze met elkaar te verbinden.'

Als kind al was *fossil face* Gould (1941-2002) gefascineerd door verdwenen levensvormen en in de jaren zeventig was hij betrokken bij de ontwikkeling van de eerste computermodellen voor evolutionaire ontwikkeling. Gould en zijn groep concludeerden dat evolutie geen rechtlijnige ontwikkeling was van simpele naar complexe levensvormen, maar een onvoorspelbare 'dronkemanswandeling'.

Samen met Niles Eldredge ontwikkelde Gould ook de theorie van het *punctuated equilibrium* – het onderbroken evenwicht: evolutie voltrok zich volgens hen niet in een continue stroom van kleine stapjes, zoals lang gedacht. Organismen konden lang in een stabiel evenwicht verkeren, gevolgd door een periode van snelle verandering.

Hopster ziet hier de invloed van Thomas Kuhn, de wetenschapsfilosoof wiens werk Gould bovenmatig bewonderde. Volgens Kuhn werden in de wetenschap periodes van stabiliteit afgewisseld door revolutionaire paradigmawisselingen. En sinds Gould in de jaren zestig kennismakte met Kuhns werk, zag hij overal revoluties: in de wetenschap én in de evolutie. Gould predikte de revolutie zo vaak dat filosoof Daniel Dennett hem omdoopte tot *the boy who cried wolf*: tegen de tijd dat er echt iets aan de hand zou zijn, zou niemand hem meer geloven.

Hopster scheidt in zijn lichtvoetige essay een mooi beeld van de erudiete popularisator Gould, van zijn kwaliteiten en gebreken. Misschien eindigt het stuk iets té open – wat Goulds erfenis zal zijn, durft Hopster eigenlijk niet te zeggen. Maar overtuigend betoogt hij dat charme én makke van Goulds werk schuilen in de wijze waarin hij het spoor van zijn originele gedachten bleef volgen, ook als empirie hem daarbij verliet.

Willemine Willems stortte zich op publieke verontschuldigungen, zoals we die de afgelopen jaren hebben gezien na de misbruikaffaires binnen de katholieke kerk en bij Jeugdzorg. Pogingen om namens de organisatie excuses aan te bieden – vooral van aartsbisschop Eijck – leidden tot veel kritiek. En die kritiek maakt de problematiek zichtbaar van excuses namens een collectief.

Willems analyseert de discussie over deze problematiek tussen twee polen: enerzijds zijn er denkers als antropoloog Michel-Rolph Trouillot die excuses alleen zinvol vond als ze kwamen van iemand die zelf schuld had, en daar oprechte spijt over betuigde. Excuses namens een collectief beschouwde hij als betekenisloos; zeker als de spreker niet zelf problemen had veroorzaakt.

Anderzijds zijn er Danielle Celermajer en haar geestverwanten, die excuses zien als een eerste stap naar verandering. Celermajer benadrukt dat individuen functioneren in een samenleving en een organisatie, en dat de structuur en de heersende cultuur van grote invloed zijn op handelingen. Volgens haar bestaat er zoiets als verantwoordelijkheid van een instituut en kan het zinnig zijn als collectief excuses aan te bieden – en daar vervolgens naar te handelen.

Willems heeft een belangrijk en actueel onderwerp te pakken, nu publieke excuses aan een flinke opmars bezig zijn. Mooi laat ze zien dat bij de praatprogramma's op tv en bij slachtoffers een grote behoefte bestaat aan individuen die de verantwoordelijkheid op zich nemen, maar dat dit verlangen het zicht kan vertroebelen op de cultuur en structuren waarin het individuele handelen was ingebed. Ook betoogt ze overtuigend dat pogingen collectieve verantwoordelijkheid vorm te geven filosofisch steekhoudend mogen zijn maar in de praktijk, waar mensen excuses van concrete individuen eisen, te kort schieten.

Al is Willems' stuk inhoudelijk zeker zeer interessant, stilistisch gezien steekt Jeroen Hopster haar naar de smaak van de jury naar de kroon . Daarom heeft de jury besloten de ABG VN Essay Prijs 2013 uit te reiken aan Jeroen Hopster voor zijn heldere en meeslepende betoog over de bevlogen Stephen Jay Gould. We hopen dat zijn kritische beschouwing van Goulds werk discussie losmaakt over zijn onderwerp - net zoals Goulds scherpe pen dat decennialang deed.